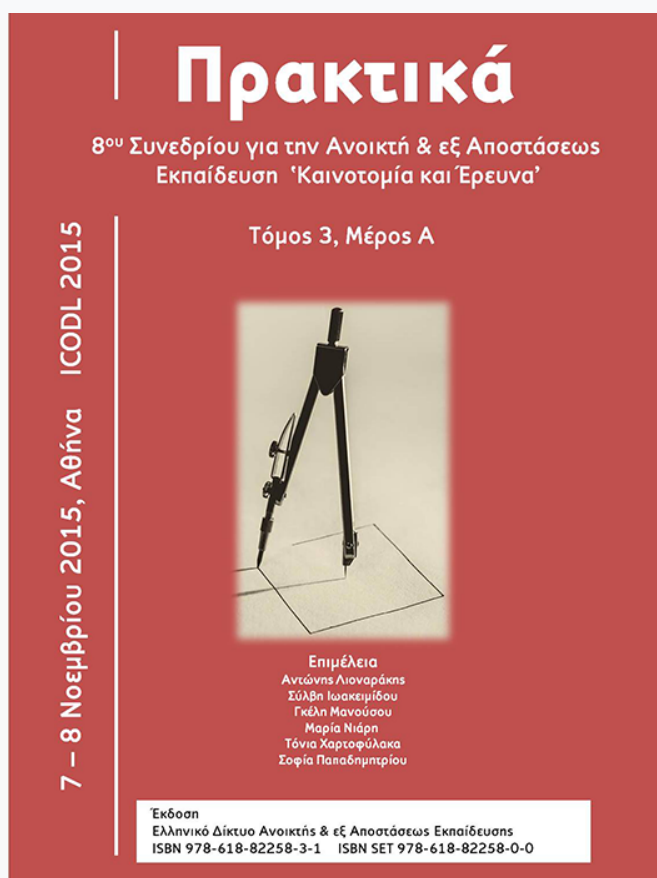

Διεθνές Συνέδριο για την Ανοικτή & εξ Αποστάσεως Εκπαίδευση

Τόμ. 8, Αρ. 3Α (2015)

Καινοτομία & Έρευνα στην Ανοικτή & εξ Αποστάσεως Εκπαίδευση & στις Τεχνολογίες Πληροφορίας & Επικοινωνίας

Αναφορές στην εξ αποστάσεως εκπαίδευση στον Ελληνικό Τύπο της περιόδου 1943-1954

Ελένη Παπακωνσταντίνου, Θανάσης Καραλής

doi: [10.12681/icodl.95](https://doi.org/10.12681/icodl.95)

Αναφορές στην εξ αποστάσεως εκπαίδευση στον Ελληνικό Τύπο
της περιόδου 1943-1954

Distance Education: References in the Greek Press during the period 1943-1954

Ελένη Παπακωνσταντίνου
ΜΔΕ στην Εκπαίδευση Ενηλίκων
Ελληνικό Ανοικτό Πανεπιστήμιο
hellen1pap@yahoo.com

Θανάσης Καραλής
Αναπληρωτής Καθηγητής
ΤΕΕΑΠΗ, Πανεπιστήμιο Πατρών
karalis@upatras.gr

Abstract

This paper presents findings regarding early references to Distance Education and types of self-learning as found in the Greek Press and other sources during the period 1943-1954. Press reports refer mostly to the foreign language distance learning through audiovisual equipment. Less often, appear advertisements concerning distance learning drawing courses while after 1945, there are private technical schools offering distance education courses specially designed for young people living far from Athens. Press reports related to radio broadcasts can also be found, the majority of which refer to the study of the English language. In the daily Press, there are often references regarding the advantages of the foreign language distance learning to the conventional way of attending courses. As for the reports concerning the radio broadcasts, it can be assumed that the English language lessons via radio seemed to be well organized and structured since their content was published in advance. Furthermore, the Athens Radio Station in cooperation with BBC started broadcasting courses of the English language specially designed for foreigners by the University of London and the BBC. The use of the Radio as an educational tool is often stressed in articles published in scientific magazines of that period.

Key-words: *Distance education, self-learning, adult education, popular education, historical research, distance learning, foreign languages, radio, Press, scientific magazines*

Περίληψη

Στην εργασία παρουσιάζονται ευρήματα αναφορικά με πρώιμες αναφορές στην εξ αποστάσεως εκπαίδευση και σε μορφές αυτομόρφωσης / αυτομάθησης (self – learning) που εντοπίστηκαν στον Τύπο και τις πηγές της περιόδου 1943-1954. Τα δημοσιεύματα αυτά αφορούν κατά κύριο λόγο την από απόσταση εκμάθηση ξένων γλωσσών, κυρίως της αγγλικής γλώσσας, μέσω οπτικοακουστικών βοηθημάτων. Με μικρότερη συχνότητα εμφανίζονται δημοσιεύματα που αφορούν στην εκμάθηση σχεδίου εξ αποστάσεως ενώ μετά το 1945 εντοπίζονται για πρώτη φορά καταχωρήσεις σχετικά με την παρακολούθηση τεχνικών μαθημάτων δια αλληλογραφίας για μαθητές από την επαρχία. Παρουσιάζονται, επίσης και δημοσιεύματα για ραδιοφωνικές εκπομπές, η πλειονότητα των οποίων αφορά και πάλι την εκμάθηση της αγγλικής γλώσσας. Σε αυτά τα δημοσιεύματα εντοπίζονται ορισμένες αναφορές για τα πλεονεκτήματα της από απόσταση εκμάθησης μιας ξένης γλώσσας έναντι του συμβατικού τρόπου της παρακολούθησης μαθημάτων. Από τα δημοσιεύματα που αναφέρονται στις ραδιοφωνικές εκπομπές διαπιστώνουμε ότι τα μαθήματα αγγλικής γλώσσας είχαν μια αρκετά συστηματική μορφή αφού το

περιεχόμενο των μαθημάτων προδημοσιευόταν στο ραδιοπρόγραμμα που κυκλοφορούσε σε έντυπη μορφή - ενώ ο ραδιοσταθμός Αθηνών είχε συνάψει συνεργασία με το Β.Β.С. για την αναμετάδοση μαθημάτων που ο αγγλικός σταθμός είχε δημιουργήσει από κοινού με το Πανεπιστήμιο του Λονδίνου για τη διδασκαλία των αγγλικών σε αλλοδαπούς.

Λέξεις-κλειδιά: *Εξ αποστάσεως εκπαίδευση, αυτομόρφωση, Εκπαίδευση Ενηλίκων, Λαϊκή Επιμόρφωση, ιστορική έρευνα, ξένες γλώσσες, ραδιόφωνο, Τύπος, επιστημονικά περιοδικά*

Εισαγωγή

Τα στοιχεία που παρουσιάζονται στην εργασία εντοπίστηκαν στο πλαίσιο ευρύτερης έρευνας για την εκπαίδευση ενηλίκων κατά την περίοδο 1943-1954 (Παπακωνσταντίνου, 2015). Όπως έχει αναδείξει η έως τώρα ιστορική έρευνα για τις πρώτες προσπάθειες στο πεδίο της εκπαίδευσης ενηλίκων (Boucounalvas, 1988; Βεργίδης, 2005; Καραλής, 2010), πέραν των σποραδικών δραστηριοτήτων που εμφανίζονται στα τέλη του 19^{ου} και τις αρχές του 20^{ου} αιώνα, η πρώτη απόπειρα κρατικής παρέμβασης γίνεται με τον νόμο 4397/1929, στον οποίο προβλέπεται η ίδρυση νυκτερινών σχολείων για τον αλφαριθμητισμό των ενηλίκων. Κατά τη διάρκεια της γερμανικής κατοχής ιδρύεται στο Υπουργείο Παιδείας η *Διεύθυνσις Λαϊκής Επιμορφώσεως* (νόμος 837 - ΦΕΚ Α/363, 28-10-1943), η οποία όμως δεν αναλαμβάνει συγκεκριμένες δράσεις τουλάχιστον έως την ψήφιση του νομοθετικού διατάγματος 3095/1954 «Περί μέτρων προς καταπολέμησιν του αναλφαριθμητισμού».

Ο βασικός λόγος που η νεοσύστατη Διεύθυνση δεν ανέλαβε δράσεις μάλλον θα πρέπει να συνδεθεί με τον Εμφύλιο Πόλεμο αλλά και τη διοργάνωση δραστηριοτήτων εκπαιδευτικού αλλά και προπαγανδιστικού χαρακτήρα από τα Βασιλικά Ιδρύματα που ιδρύθηκαν σε αυτή την περίοδο. Σημειώνουμε ότι σύμφωνα με μια ερμηνεία (Καλαφάτης, 2015), η ίδρυση της Διεύθυνσης Λαϊκής Επιμόρφωσης έχει ως σκοπό τη συστηματοποίηση της αντιμετώπισης του αναλφαριθμητισμού, ενώ σύμφωνα με άλλες ερμηνείες (Βεργίδης, 2005; Καραλής, 2010) είχε ως βασικό στόχο να αναχαιτιστεί η επιρροή των αντιστασιακών οργανώσεων (κυρίως του ΕΑΜ) στην ελληνική ύπαιθρο. Είναι χαρακτηριστικό άλλωστε ότι στον νόμο 837/1943 δεν εντοπίζεται κάποια αναφορά στην καταπολέμηση του αναλφαριθμητισμού αφού ως αρμοδιότητες της συσταθείσας Διεύθυνσης παρατίθενται: (α) η έκδοση βιβλίων για την ηθική και πνευματική ανάπτυξη του λαού, (β) η κυκλοφορία περιοδικού, (γ) η οργάνωση διαλέξεων («τόσον εν τη πρωτεύουση όσον και εις επαρχιακά κέντρα»), και (δ) η εκτέλεση ραδιοφωνικών εκπομπών.

Ιστορικά στοιχεία για την εξ αποστάσεως εκπαίδευση

Ήδη από το 1850 περίπου, αμερικάνικα και αγγλικά πανεπιστήμια προσφέρουν μαθήματα με αλληλογραφία (University of London, University of Chicago, Columbia University). Στην Ελλάδα, ουσιαστικά η πρώτη απόπειρα για συστηματικές εξ αποστάσεως σπουδές γίνεται με την ίδρυση και λειτουργία του Ελληνικού Ανοικτού Πανεπιστημίου (ΕΑΠ), το μοντέλο σπουδών του οποίου έχει επηρεάσει ακόμη και προγράμματα μη τυπικής εκπαίδευσης (Kokkos, Koulaouzides, & Karalis, 2014).

Πριν από την ίδρυση του ΕΑΠ, έχουν εντοπιστεί δύο ακόμη απόπειρες εφαρμογής σπουδών με τη μορφή της εξ αποστάσεως εκπαίδευσης (Καραλής, 2014). Στην πρώτη περίπτωση πρόκειται για την Πάντειο Ανωτάτη Σχολή Πολιτικών Επιστημών, στην οποία από το 1931 υπήρχαν δύο κατηγορίες φοιτητών πέραν εκείνων που είχαν

εγγραφεί και παρακολουθούσαν τα μαθήματα: Οι ακροατές φοιτητές (οι φοιτητές δηλαδή στους οποίους επιτρεπόταν να παρακολουθούν τις διαλέξεις, αν και δεν ακολουθούσαν το πρόγραμμα σπουδών) και οι κατ'ανταπόκρισιν φοιτητές για τους οποίους αναφέρεται ότι «υπάγονταν οι διαμένοντες στο εξωτερικό σπουδαστές, οι οποίοι ελάμβαναν ταχυδρομικώς τις πολυγραφημένες παραδόσεις και είχαν υποχρέωση να παρουσιάζονται μόνο στις εξετάσεις» (Τομαρά-Σιδέρη, 1991: 20).

Στη δεύτερη περίπτωση έχουμε το εκπαιδευτικό σύστημα AI-System που από τα τέλη της δεκαετίας του 1960 προσφέρει μαθήματα με αλληλογραφία σε μαθητές κυρίως της επαρχίας, αλλά και των αστικών κέντρων, με σκοπό την εισαγωγή στο πανεπιστήμιο (AI-System, χχ). Η AI-System ιδρύθηκε από τον φροντιστή – καθηγητή Φυσικής Γ. Ν. Παπαδόπουλο και λειτούργησε για περισσότερο από μια δεκαετία.

Μεθοδολογικά ζητήματα

Προκειμένου να αποτυπωθούν οι δραστηριότητες εκπαίδευσης ενηλίκων κατά την περίοδο 1943-1954 (δηλαδή την περίοδο από την επίσημη θεσμοθέτηση της Διεθνούς Λαϊκής Επιμόρφωσης έως την πρώτη οργανωμένη παρέμβασή της), αναζητήθηκαν αναφορές και δημοσιεύματα σε πηγές της περιόδου, κυρίως στον Τύπο της εποχής. Συγκεκριμένα, τα δεδομένα αντλήθηκαν από το Αρχείο της Γενικής Γραμματείας Επικοινωνίας και Ενημέρωσης, το Αρχείο της Βιβλιοθήκης της Βουλής, την Ψηφιακή Βιβλιοθήκη Εφημερίδων και Περιοδικού Τύπου και τα Γενικά Αρχεία του Κράτους (αρχείο τ. Βασιλικών Ανακτόρων), ενώ η αναζήτηση περιελάμβανε τέσσερις εφημερίδες (Ακρόπολις, Βήμα, Ελευθερία, Ριζοσπάστης) που θεωρήθηκε ότι καλύπτουν το μεγαλύτερο μέρος του πολιτικού φάσματος της εποχής.

Πέραν των τεκμηρίων που αφορούν σε συστηματικές δραστηριότητες εκπαίδευσης ενηλίκων, κατά την προαναφερθείσα περίοδο εντοπίστηκαν επίσης, ορισμένα δημοσιεύματα που θα μπορούσε να θεωρηθεί ότι εντάσσονται στο χώρο της αυτομόρφωσης (self-learning) ή ακόμη και της εξ αποστάσεως εκπαίδευσης. Τα δημοσιεύματα αυτά αποτελούν το αντικείμενο της παρούσας εργασίας, καθώς θεωρήθηκε σκόπιμο να παρουσιαστούν οι πρώτες αναφορές σε δραστηριότητες εξ αποστάσεως εκπαίδευσης στη χώρα μας. Τα περισσότερα των δημοσιευμάτων αφορούσαν σε μαθήματα αυτομόρφωσης / αυτομάθησης ξένων γλωσσών μέσω βιβλίων, ενώ εντοπίστηκαν και δημοσιεύματα που αφορούσαν ραδιοφωνικές εκπομπές και πάλι κυρίως για την εκμάθηση ξένων γλωσσών. Λιγότερες δημοσιεύσεις αφορούν στην εξ αποστάσεως εκμάθηση σχεδίου αλλά και την διά αλληλογραφίας παρακολούθηση τεχνικών μαθημάτων. Με βάση αυτή την κατηγοριοποίηση παρουσιάζονται στις επόμενες τρεις ενότητες τα ευρήματα της έρευνας (Εκμάθηση Ξένων Γλωσσών, Εκμάθηση Σχεδίου – Τεχνικές σχολές, Ραδιοφωνικές Εκπομπές).

Εκμάθηση Ξένων Γλωσσών

Τα δημοσιεύματα για την εκμάθηση ξένων γλωσσών «άνευ διδασκάλου» εντοπίζονται σχεδόν σε καθημερινή βάση σε ολόκληρη τη διάρκεια της περιόδου. Πρόκειται κυρίως για διαφημίσεις της εταιρείας Linguaphone, που δραστηριοποιείται έως και σήμερα σε αυτόν τον τομέα, αλλά μετέπειτα και άλλων εταιρειών, όπως η Columbia, η EssyStem, καθώς επίσης και εκδοτικών οίκων (Π. Δημητράκου και Αστήρ).

Οι Γλώσσες Χωρίς Κόπο και με τη σωστή προφορά μέσα σε τρεις μήνες με ένα Linguaphone, αναφέρει διαφήμιση στην Ακρόπολη στις 17/3/1943. Μιλώ αγγλικά θα πη μιλώ και με καταλαβαίνουν οι Άγγλοι, καταλαβαίνω τους Άγγλους όταν μιλούν, διαβάζουμε σε αγγελία της Linguaphone στις 13/4/1946. Καινούριους ορίζοντες θα

σας ανοίξει η *Linguaphone* ... και τ'αυτί σας θα έχη συνηθίσει να παίρνη τις πιο λεπτές αποχρώσεις της φωνής του Άγγλου ή του Αμερικανού σπήκερ απ'το ραδιόφωνο ή του ηθοποιού απ'τον κινηματογράφο, αναφέρει αγγελία στο *Βήμα* στις 7/1/1946. Σπουδή άνετη και απολαυστική ό,τι ώρα θέλετε, στο σπίτι σας άκοπα και ευχάριστα υπόσχεται σε άλλη αγγελία η *Linguaphone* (8/1/1946). Βαρύτητα δίνεται επίσης στο πόσο απαραίτητη είναι η εκμάθηση της αγγλικής για την εξεύρεση εργασίας ή σε όσους έχουν ήδη λάβει κάποια υποτροφία για σπουδές. *Σκεφθήτε τι δουλειές ετοιμάζονται και πόσο απαραίτητη θα σας είναι αυτή η γλώσσα. Γιατί να μείνετε πίσω από τους άλλους... Όσοι πήρατε υποτροφία πρέπει να πάρετε και Linguaphone.*

Την περίοδο αυτή αρχίζουν και κυκλοφορούν περισσότερα βιβλία για την εκμάθηση της αγγλικής γλώσσας. Εμφανίζονται οι μέθοδοι άνευ διδασκάλου, βιβλία γραμματικής και λεξιλογίου αλλά και τα λεξικά τσέπης. Στην *Ελευθερία* στις 20/5/1945 διαφημίζεται νέα, πληρέστερη μέθοδος άνευ διδασκάλου με άμεσα αποτελέσματα που συνοδεύεται από δύο λεξικά τσέπης. *Μοναδική ευκαιρία-Ενεργήσατε αμέσως*, διαφημίζει το δημοσίευμα. Παρόμοιο δημοσίευμα στην *Ακρόπολη* στις 31/5/1946 διαφημίζει την κυκλοφορία αγγλικού βιβλίου με τίτλο «Το κλειδί της Αγγλικής Γλώσσας» που περιλαμβάνει όλα τα απαραίτητα στοιχεία δια την υπερνίκηση των δυσκολιών της προφοράς της αγγλικής γλώσσας.

Η Αγγλοελληνική Υπηρεσία Πληροφοριών οργανώνει μαθήματα σπουδών της αγγλικής γλώσσας και το ενδιαφέρον όπως μας ενημερώνει δημοσίευμα στην *Ακρόπολη* στις 23/3/1945 είναι ιδιαίτερος υψηλό καθώς 15.000 υποψήφιοι μαθητές έχουν υποβάλει αίτηση. Είναι σημαντικό ότι στο ερώτημα για το λόγο που επιθυμούν να μάθουν αγγλικά, οι αιτούντες δηλώνουν: «1) Διά να έλθω εις επαφήν με τον αγγλικόν πολιτισμόν, 2) Διότι λατρεύω την Αγγλίαν, 3) Διότι θέλω να σπουδάσω εις την Αγγλίαν ή την Αμερικήν, 4) Διότι θέλω να εύρω ένα Άγγλον σύντροφον της ζωής μου».

Σταδιακά προστίθενται αρκετές ξένες γλώσσες στις προσφερόμενες προς εκμάθηση, καθώς όπως εντοπίζεται σε δημοσίευμα στο *Βήμα* στις 6/1/1947, προσφέρονται πλέον 33 ξένες γλώσσες από την *Linguaphone* – αν και η εκμάθηση της αγγλικής γλώσσας φαίνεται να κυριαρχεί. Οι διαφημίσεις άλλοτε εικονογραφημένες, άλλοτε όχι προβάλλουν την ευκολία εκμάθησης της γλώσσας με το πρωτοποριακό αυτό σύστημα, την πρακτική διάσταση της μεθόδου ενώ επισημαίνουν ότι *η γλώσσα είναι δύναμη και ό,τι πιο ευχάριστο για το χειμώνα*. Σε άλλες διαφημίσεις της ίδιας εταιρείας επικαλούνται διάσημους από όλο τον κόσμο που ήταν οπαδοί της μεθόδου όπως στις 5/7/1947 που γίνεται αναφορά στην υπουργό Παιδείας της Βρετανίας, ένθερμη υποστηρικτή της μεθόδου. Το επόμενο έτος στις διαφημίσεις της μεθόδου προβάλλεται η σχέση με τους Αμερικανούς. *Για να μιλήσετε με τους Αμερικανούς, για να τους νιώσετε και να σας νιώσουν απόλυτα θα πάρετε την ειδική αμερικανική σειρά της Linguaphone (Βήμα --7 και 28/4 1948)*. Στις 9/7/1950 σε ανάλογη διαφήμιση στην *Ελευθερία* η εκμάθηση ξένης γλώσσας συνδυάζεται με το άνοιγμα νέων πνευματικών οριζόντων, *ξένη φιλολογία, ξένες ραδιοφωνικές εκπομπές και κινηματογραφικές ταινίες, ταξίδια στο εξωτερικό που θα σας δημιουργήσουν νέες φίλιες νέους πνευματικούς και ψυχικούς δεσμούς. Αλλιώς παντού θα βρήτε εμπόδια*.

Την ίδια εποχή κάνει την εμφάνισή της και άλλη μέθοδος εκμάθησης Αγγλικών με τη χρήση δίσκων. Σε διαφημίσεις στις 7/4 και 28/4 1948 παρουσιάζεται η εταιρεία *Columbia* σε συνεργασία μετά καθηγητών και ομιλητών να παρουσιάξη σειρά δίσκων προς εκμάθησιν της αγγλικής γλώσσας με λεξιλόγιον της «*Βασιλικής Αγγλικής*» υπέρ της οποίας τόσον θερμώς συνηγόρησε ο κ. Τσώρτσιλ. Σε δημοσίευμα στις 18/4/1948 αναπτύσσονται οι λόγοι για τους οποίους θα πρέπει κανείς να μάθη μια ξένη γλώσσα και να προτιμήσει τη νέα μέθοδο. *Αντιλαμβάνεται κανείς εύκολα τη σημασίαν που έχει*

η γνώσις ξένων γλωσσών διά κάθε άνθρωπον που θέλει να αναπτυχθή, να προοδεύση και να αναδειχθή

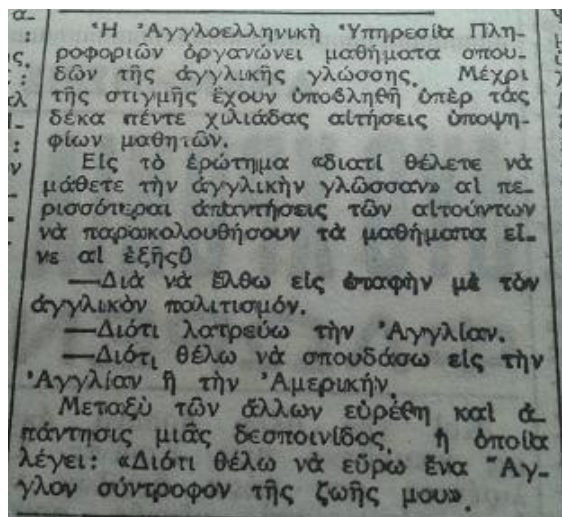
Μία διαφορετική διαφήμιση εκμάθησης ξένων γλωσσών εμφανίζεται στην *Ελευθερία* στις 16/10 και 19/10 1947 στην *Ελευθερία*. Αγγλικά μάθετε με τον κινηματογράφο. Ελάτε να ιδήτε τα φιλμ-βιβλία. Κινηματογραφούνται όσα διαβάσετε, βλέπετε μιλάτε. Στην ίδια διαφήμιση γίνεται αναφορά στην εκμάθηση της αγγλικής γλώσσας για εξειδικευμένες περιπτώσεις, επιστήμονες, χημικούς, νομικούς που επιθυμούν να εξειδικευτούν στην ορολογία που τους ενδιαφέρει βάσει εφημερίδων, περιοδικών και μελετών ώστε έκαστος να καταρτίζεται στην επιστήμη του ξενογλωσσικός. Στην *Ακρόπολη* στις 13/6/1948 εγκαινιάζεται μια σημαντική πρωτοβουλία, η εκμάθηση της αγγλικής γλώσσας μέσω μαθημάτων από την ίδια την εφημερίδα. Για το επόμενο διάστημα, καθημερινά δημοσιεύονται λεξιλόγιο, διάλογοι και κανόνες της Γραμματικής και της αγγλικής προφοράς.

Λόγω προφανώς της έλλειψης εξοικείωσης του κοινού με τις μεθόδους αυτομάθησης και εξ αποστάσεως εκπαίδευσης, θεωρείται αναγκαίο να προβληθούν τα πλεονεκτήματα αυτής της μορφής εκμάθησης. Όπως διαβάζουμε σε διαφημιστική καταχώριση της εποχής (*Ελευθερία* 25/11/1953):

- Μαθαίνετε ασφαλώς την ξένη γλώσσα σε λίγο χρόνο.
- Ακούτε τους καλλίτερους ξένους καθηγητάς στη μητρική τους γλώσσα και μαθαίνετε την ορθή προφορά.
- Μελετάτε άκοπα στο σπίτι σας όποια ώρα θέλετε.
- Μαθαίνετε μια ξένη γλώσσα σ' όποιο μέρος της Ελλάδος κι' αν βρίσκεσθε.
- Έχετε ευκολίες πληρωμής για την αγορά οργάνων διδασκαλίας.
- Δεν χάνετε τα χρήματα που δώσατε γιατί με τα ίδια μέσα μπορεί να μάθη την ξένη γλώσσα όλη η οικογένειά σας.

Ακρόπολις 8/3/1944

Ακρόπολις 23/3/1945

Εικόνα 1: Δημοσιεύματα για εκμάθηση της γερμανικής και της αγγλικής γλώσσας

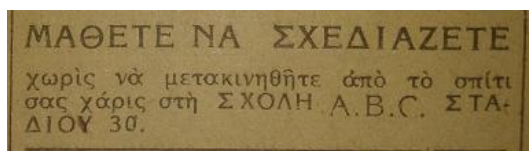
Γενικότερα, η εκμάθηση των ξένων γλωσσών εμφανίζεται ιδιαίτερος ελκυστική την περίοδο αυτή, γεγονός που αποδεικνύεται από τις πολλές αγγελίες και δημοσιεύματα που διαφημίζουν σχολές και μεθόδους εκμάθησης της γλώσσας. Το έντονο ενδιαφέρον για γλωσσομάθεια αποτελεί αντικείμενο κριτικής άρθρου του Ευ. Παπανούτσου στο Βήμα στις 29/11/1951. Τα γαλλικά παλαιότερα, έπειτα τα γερμανικά και τώρα τα αγγλικά είναι ο μεγάλος πόθος των περισσότερων γονιών και το μαρτύριο των παιδιών από τα πολύ τρυφερά τους χρόνια... Διάφορες σχολικές επιχειρήσεις έσπευσαν να κολακεύσουν αυτή την επικίνδυνη φιλοδοξία των ανυπόμονων γονιών και

με τις διαφημίσεις τους υπόσχονται να διδάσκουν ξένες γλώσσες από την α' δημοτικού, επισημαίνει ο Ευ. Παπανούτσος.

Εκμάθηση Σχεδίου— Παρακολούθηση τεχνικών μαθημάτων διά αλληλογραφίας

Στην υπό εξέταση περίοδο, είναι συχνά τα δημοσιεύματα που αφορούν στην εκμάθηση σχεδίου και σχολές προσφέρουν προγράμματα εξ αποστάσεως που απευθύνονται σε μικρούς και μεγάλους. *Μάθετε να σχεδιάζετε χωρίς να μετακινηθήτε από το σπίτι*, αναφέρει διαφήμιση της σχολής ABC στην Ακρόπολη στις 17/3/1943, προβάλλοντας ένα από τα σημαντικότερα πλεονεκτήματα της εξ αποστάσεως εκπαίδευσης, την άνεση εκμάθησης από το σπίτι και την αποφυγή προβλημάτων μετακίνησης και οικονομικής επιβάρυνσης. *Γρήγορη και ωραία εξέλιξις των προσόντων σας οπουδήποτε κι αν μένετε, οποιαδήποτε κι αν είναι η ηλικία σας*, αναφέρει επίσης διαφήμιση στην *Ελευθερία* στις 2/11/1947.

Μετά το 1945, για πρώτη φορά η εξ αποστάσεως εκπαίδευση προβάλλει και στο χώρο των τεχνικών-επαγγελματικών σχολών. Η τεχνική σχολή «Ντήζελ» σε διαφημιστικές της αναρτήσεις επισημαίνει ότι με ειδικά προγράμματα απευθύνεται και στους νέους της επαρχίας με μαθήματα δι' αλληλογραφίας. *Νέοι των επαρχιών, και σεις μπορείτε να μάθετε ραδιοτεχνία και ηλεκτροτεχνία δίχως ν' αφήσετε τις σημερινές σας ασχολίες*, αναφέρεται χαρακτηριστικά στην *Ελευθερία* στις 4/11/1945. Στις 20/12/1947 η *Ελευθερία* φιλοξενεί διαφήμιση του Ραδιοτεχνικού Ινστιτούτου «Ο Δημόκριτος» στο οποίο *καταρτίζονται πρακτικά και θεωρητικά διπλωματούχοι διά κατασκευάς ραδιοφώνων*. Είναι χαρακτηριστικό ότι η σχολή διαθέτει τμήμα δι' αλληλογραφίας για τους ενδιαφερόμενους στην Επαρχία.

Ακρόπολις 17/3/1943

Ακρόπολις 4/11/1945

Εικόνα 2: Δημοσιεύματα για εκμάθηση Σχεδίου και Ραδιοτεχνίας

Ραδιοφωνικές Εκπομπές

Το ραδιόφωνο αποτελεί νέα και καινοτόμα εφεύρεση της εποχής η οποία εμφανίστηκε στην Ελλάδα με σχετική καθυστέρηση καθώς το 1938 λειτουργούσε μόνο ένας πομπός. Ωστόσο, ο αριθμός των κατόχων ραδιοφωνικών συσκευών αυξήθηκε πολύ γρήγορα και το ενδιαφέρον ήταν ιδιαίτερος υψηλό. Από πολύ νωρίς στο πρόγραμμα του ραδιοφώνου περιλαμβάνονται εκπομπές που στοχεύουν την επιμόρφωση του λαού. Χαρακτηριστικό είναι το δημοσίευμα με τίτλο «Μην χάνετε την ευκαιρία να μάθετε μιαν ξένην γλώσσα» στις 25/2/1944 που προαναγγέλει την έναρξη μαθημάτων της γερμανικής γλώσσας μέσω του ραδιοφώνου κατά την περίοδο της γερμανικής κατοχής. Αναφέρει: *Κατά τας 20 Μαρτίου αρχίζουν τα μαθήματα Γερμανικής γλώσσας από τον Ραδιοφωνικόν Σταθμόν Αθηνών. Χωμένοι αναπαιτικά εις την πολυθρόνα σας και έχοντες στο χέρι το πρακτικον και ευμέθοδον βιβλίον θα μάθετε την νέαν γλώσσαν*. Σε άλλο δημοσίευμα για το ίδιο θέμα δίνονται πληροφορίες

σχετικά με την ώρα έναρξης των μαθημάτων τα οποία θα δίδονται καθημερινώς πλην Σαββάτου και Κυριακής και εορτών από τις 3-3.15.

Το ημερήσιο πρόγραμμα του ραδιοφώνου δημοσιεύεται καθημερινά στις εφημερίδες της εποχής. Ενδεικτικά στις 17/10/1945 στην *Ελευθερία*, διαβάζοντάς το, βλέπουμε να περιλαμβάνει μάθημα Αγγλικής γλώσσας, δύο φορές την ημέρα. Τα μαθήματα θα μεταδίδονται δις την ημέραν, έκαστον δε μαθημα θα είνε διαρκείας 15 λεπτών, ενημερώνει το αναγνωστικό κοινό το Βήμα στις 10/1/1947. Τα μαθήματα αυτά χωρίζονται σε μαθήματα για αρχαίους και προχωρημένους ενώ συνοδεύονται από έντυπο υλικό που οι ακροατές μπορούν να προμηθευθούν.

Σταδιακά τα μαθήματα αγγλικής γλώσσας μέσω ραδιοφώνου γίνονται συστηματικότερα και βασίζονται σε συνεργασία με το B.B.C. και του Institute of Education (*Αγγλικά από ραδιοφώνου Βήμα*, 24/6/1950). Στη συνέχεια παραθέτουμε ορισμένα στοιχεία από το συγκεκριμένο δημοσίευμα :

Κατά την διάρκεια των δύο τελευταίων ετών ο ραδιοφωνικός σταθμός του Λονδίνου εδοκίμασε νέας μεθόδους διδασκαλίας αγγλικών από ραδιοφώνου. Τελευταίως εξεύρε μίαν μέθοδο η οποία ωνομάσθη «Ακούτε και ομιλείτε». Μία δε σειρά των μαθημάτων γραμμένη ειδικώς διά Έλληνας ακροατάς θα αρχίση να μεταδίδεται από το Λονδίνον και να αναμεταδίδεται από τον σταθμόν των Αθηνών κατά τας αρχάς του προσεχούς χειμόνος. Τα μαθήματα αυτά έχουν ετοιμασθή από το προσωπικόν του Ινστιτούτου Παιδείας του Πανεπιστημίου του Λονδίνου εν συνεργασία με το τμήμα «Αγγλικών από ραδιοφώνου» του B.B.C.

Τα μαθήματα της αγγλικής γλώσσας μέσω της συχνότητας του ραδιοφώνου συνεχίζονται σε ολόκληρη τη διάρκεια της περιόδου., ενώ η μετάδοσή τους γίνεται πλέον από ραδιοφωνικούς σταθμούς της Περιφέρειας. Σε ανακοίνωση στις 13/4/1954 στο *Βήμα* ανακοινώνεται ότι η δεύτερη σειρά μαθημάτων της αγγλικής γλώσσας θα μεταδοθεί από τους ραδιοφωνικούς σταθμούς και άλλων πόλεων, όπως της Θεσσαλονίκης, Λάρισας, Καβάλας, Κοζάνης και Ιωαννίνων.

Εκτός από την εκμάθηση της αγγλικής γλώσσας, το ραδιοφωνικό πρόγραμμα εμπλουτίζεται σταδιακά με ομιλίες επιστημονικού και εκπαιδευτικού περιεχομένου από διακεκριμένους καθηγητές Κυριαρχούν ομιλίες σε σχέση με ιατρικά ζητήματα αλλά και λογοτεχνικά αφιερώματα ενώ προστίθεται η ώρα Αγωγής και Παιδείας και ομιλίες για διάφορα θέματα κοινού ενδιαφέροντος. (4/9/1951—*Ελευθερία*). Στις 9/8/1952 ανακοινώνεται η έναρξη συνεργασίας του ραδιοφωνικού σταθμού των Ενόπλων Δυνάμεων με τον Πειραιϊκό Σύλλογο «Η γωνιά του παιδιού». Στόχος της συνεργασίας θα ήταν εκπομπή εκπαιδευτικού περιεχομένου για την πνευματική ανάπτυξη του παιδιού και την καλή διαπαιδαγώγησή του.

Τη σημασία του ραδιοφώνου ως φορέα αγωγής και εκπαίδευσης αντιλαμβάνονται διανοούμενοι της εποχής και συχνά σε επιστημονικά περιοδικά φιλοξενούνται άρθρα που αφορούν στην εκπαιδευτική σπουδαιότητα του. Στο επιστημονικό περιοδικό «*Προμηθεύς*» ο Γ. Σακελλαρίου σε άρθρο του με τίτλο «Το ραδιόφωνο και η σημασία αυτού διά την κοινωνίαν» αναπτύσσει διεξοδικά τις θετικές επιδράσεις της νέας εφεύρεσης σε όλες τις κοινωνικές παραμέτρους. Όσον αφορά στον τομέα της εκπαίδευσης, επισημαίνει ότι με το ραδιόφωνο *βοηθείται η εκπαίδευσις των ενηλίκων, διδάσκεται επαρκώς μία ξένη γλώσσα, γίνεται διαφήμισις των εκδιδομένων βιβλίων και περιοδικών, νέαι παιδαγωγικαί μέθοδοι εισάγονται εις την διδασκαλίαν και την μόρφωσιν των παιδών, παρέχεται διδασκαλία και διαφωτισμός εις τας γυναίκας διά την ανατροφίαν των τέκνων των* (1/10/1953). Τέσσερα χρόνια νωρίτερα (1/11/1949), στο περιοδικό «*Παιδαγωγική Επιθεώρησις*», σε άρθρο του καθηγητή Ι. Οικονομίδου με τίτλο «*Σχολική ραδιοφωνία*» γίνεται εκτενής αναφορά στις δυνατότητες αξιοποίησης του ραδιοφώνου στην εκπαίδευση.

Συμπερασματικά σχόλια

Στην εργασία παρουσιάστηκαν ευρήματα σχετικά με δημοσιεύματα στον Τύπο και άλλες πηγές της περιόδου 1943-1954 τα οποία συνδέονται με μορφές αυτομόρφωσης και εξ αποστάσεως εκπαίδευσης. Τόσο τα δημοσιεύματα στον Τύπο, κυρίως διαφημιστικές καταχωρήσεις, όσο και οι ραδιοφωνικές εκπομπές αφορούν στην πλειονότητά τους την από απόσταση εκμάθηση ξένων γλωσσών. Είναι μάλιστα χαρακτηριστικό ότι στα δημοσιεύματα αυτά αποτυπώνονται και οι πολιτικές εξελίξεις της περιόδου: στη διάρκεια της γερμανικής κατοχής τα από ραδιοφώνου μαθήματα αφορούν αποκλειστικά την γερμανική γλώσσα, αμέσως μετά την απελευθέρωση οι καταχωρήσεις για τη διδασκαλία της αγγλικής γλώσσας γίνονται με αναφορές στους Άγγλους, ενώ μετά το Σχέδιο Μάρσαλ και την έλευση των πρώτων αμερικανικών αποστολών στην Ελλάδα οι αναφορές πλέον έχουν ως επίκεντρο την επικοινωνία με τους Αμερικάνους. Σημειώνουμε επίσης, ότι εντοπίζονται και δημοσιεύματα που αφορούν τα πλεονεκτήματα των νέων προτεινόμενων μορφών εκμάθησης της ξένης γλώσσας (κατ' ιδίαν μελέτη, ραδιοφωνικές εκπομπές), ορισμένα εκ των οποίων ουσιαστικά ταυτίζονται με τα πλεονεκτήματα της εξ αποστάσεως εκπαίδευσης. Παράλληλα, πέραν της εκμάθησης των ξένων γλωσσών εμφανίζονται οι πρώτες καταχωρήσεις που αφορούν στην παρακολούθηση προγράμματος εκμάθησης σχεδίου αλλά και τεχνικών επαγγελμάτων διά αλληλογραφίας υπογραμμίζοντας τη σπουδαιότητα της μάθησης εξ αποστάσεως για πρακτικούς λόγους.

Βιβλιογραφία

- Βεργίδης, Δ. (2005). Κοινωνικές και Οικονομικές Διαστάσεις της Εκπαίδευσης Ενηλίκων, Στο Δ. Βεργίδης, & Ε. Πρόκου, *Στοιχεία Κοινωνικο-Οικονομικής Λειτουργίας και Θεσμικού Πλαισίου* (θεματική ενότητα ΕΚΕ51). (σσ: 13-128) Πάτρα: Ελληνικό Ανοικτό Πανεπιστήμιο. Ελληνικό Ανοικτό Πανεπιστήμιο (2015). *Το ΕΑΠ σήμερα*. Ανακτήθηκε από: <http://www.eap.gr/view.php?artid=1173>.
- AI-System (χχ). *Μια νέα μέθοδος προετοιμασίας δια τις εισαγωγικές εξετάσεις*. Αθήνα: AI-System.
- Boucounvalas, M. (1988). *Adult Education in Greece*. British Columbia: University of British Columbia and International Council for Adult Education.
- Καλαφάτης, Θ. (2015). *Οι μαθητές της νύχτας: μια ιστορική ανασκόπηση του θεσμού, 1866-2006*. Αθήνα: EMIAN – Εταιρεία Μελέτης της Αριστερής Νεολαίας. Ανακτήθηκε από: www.emian.gr.
- Καραλής, Θ. (2014). *Εισαγωγή στην Εξ Αποστάσεως Εκπαίδευση*. Πάτρα: ΤΕΕΑΠΗ Πανεπιστημίου Πατρών.
- Καραλής, Θ. (2010). Η Εξέλιξη της Εκπαίδευσης Ενηλίκων στην Ελλάδα, Στο Δ. Βεργίδης, & Α. Κόκκος (επιμ.), *Εκπαίδευση Ενηλίκων: διεθνείς προσεγγίσεις και ελληνικές διαδρομές*.(σσ: 17-42) Αθήνα: Μεταίχμιο.
- Κόκκος (επιμ.), *Εκπαίδευση Ενηλίκων: διεθνείς προσεγγίσεις και ελληνικές διαδρομές*.(σσ: 17-42) Αθήνα: Μεταίχμιο.
- Kokkos, A., Koulaouzides, G. A., & Karalis, T. (2014). Becoming an Adult Educator in Greece: Past Experiences, Existing Procedures and Future Challenges (Kako se postaje educator odraslih u Grckoj: prethodna iskustva, sadasnje procedure I buduci izazovi), *Andragogical Studies (Andragoske Studije)*, 2, pp: 95-105.
- Παπακωνσταντίνου, Ε. (2015). *Η Εκπαίδευση Ενηλίκων κατά την περίοδο 1943-1954 μέσα από τον Τύπο και τις πηγές (διπλωματική εργασία)*. Πάτρα: Ελληνικό Ανοικτό Πανεπιστήμιο.
- Τομαρά – Σιδέρη, Μ. (1991). *Ανώτατη Εκπαίδευση και κοινωνική επιλογή: εξέλιξη του φοιτητικού σώματος στο Πάντειο Πανεπιστήμιο 1932-1988*. Αθήνα: Εκδόσεις Παπαζήση.